

Anna Michalak¹

Polski Trybunał Konstytucyjny wobec europejskich standardów prawa do sądu

Słowa kluczowe: prawo do sądu, trybunał konstytucyjny, europejskie standardy ochrony praw człowieka

Keywords: right to a fair trial, the constitutional court, the European standards of Human Rights

Streszczenie

Trybunał Konstytucyjny nie sprawuje wymiaru sprawiedliwości jednak jest organem władzy sądowniczej, a możliwość domagania się zbadania zgodności aktu normatywnego z Konstytucją stanowi współcześnie nieodłączny element demokratycznego państwa prawa i prawa do sądu. Jak wynika z analizy orzecznictwa TK, polski sąd konstytucyjny stosuje standardy prawa do sądu wynikające z Konwencji i Karty, odwołuje się do orzecznictwa europejskich trybunałów, do kognicji których należy wykładnia odpowiednich postanowień tych aktów prawa międzynarodowego. Praktykę tę należy ocenić jednoznacznie pozytywnie, gdyż prowadzi do tworzenia wspólnego standardu ochrony praw podstawowych w krajach Unii Europejskiej. Respektowanie orzecznictwa ETPCz czyni jednak koniecznym uznanie, że w postępowaniach toczących się w ramach kontroli konkretnej zastosowanie mają gwarancje wynikające z art. 6 Konwencji. Oczywistym jest, że Trybunał Konstytucyjny jako sąd prawa a nie faktów nie może być traktowany jako kolejna instancja odwoławcza, a skarga konstytucyjna nie powinna być wykorzystywana jako instrument korygowania błędów popełnionych na wcze-

¹ Autorka jest adiunktem w Katedrze Prawa Konstytucyjnego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego. E-mail: aniamich@wp.pl.

śniejszych etapach postępowania. Niemniej także umiejscowienie TK wśród organów władzy sądowniczej, ukształtowanie przez ustawodawcę trybu postępowania przed TK, wreszcie status sędziów TK pozwalają – w moim przekonaniu – na postawienie tezy o konieczności stosowania w postępowaniu skargowym przez TK, europejskich standardów prawa do sądu. Standardów, które jak wynika z orzecznictwa trybunalskiego, gwarantują także przepisy Konstytucji.

Summary

Polish Constitutional Tribunal towards European standards of the right to a fair trial

The Constitutional Tribunal (TK) does not exercise justice, however, it is a judicial authority. The right to request an examination of compatibility of the normative act with the Constitution is today an integral part of the democratic rule of law and the right to court. As the analysis of the case law of the Constitutional Tribunal shows, the Polish constitutional court applies the standards of the right to a fair trial established under the Convention and the Charter as well as refers to the case law of the European Courts including the interpretation of the relevant provisions of international law. This practice should be assessed unambiguously positive, because it leads to the creation of a common standard of protection of fundamental rights in the European Union. However respecting the ECHR case-law makes necessary to recognize that in proceedings related to the specific constitutional control before Constitutional Tribunal should be applied the guarantees arising from Art. 6 of the Convention. It is obvious that the TK as a court of law not facts cannot be treated as another instance of appeal and a constitutional complaint should not be used as an instrument for correcting mistakes made in the earlier stages of the proceedings. However, the constitutional position of TK among the judiciary, the legislative shape of the proceedings before the Tribunal, and finally the status of TK judges allow – in my opinion – to put forward the thesis of the need for abandonment of the European standards of the right to a fair trial before TK. Standards that according to the TK case law, are also guaranteed by the provisions of the Constitution.

Prawo do sądu, którego podstawy określa art. 45 ust. 1 Konstytucji, a jego treść dodatkowo precyzują m.in. art. 77 ust. 2 i art. 78 ustawy zasadniczej, doczekało się w polskiej literaturze szeregu opracowań². Jego elementy składowe wyrażone w wypowiedziach Trybunału Konstytucyjnego (TK) nie budzą zastrzeżeń doktryny, a orzecznictwo trybunalskie tym zakresie można uznać za utrwalone i powszechnie akceptowane. W szczególności Trybunał Konstytucyjny wielokrotnie przypominał znaczenie prawa do sądu jako jednej z najważniejszych gwarancji praw człowieka i praworządności oraz jednego z fundamentów państwa prawnego. Zgodnie z ustalonym orzecznictwem TK, prawo do sądu obejmuje w szczególności: 1) prawo dostępu do sądu, tj. prawo do uruchomienia postępowania przed sądem, 2) prawo do odpowiedniego ukształtowania procedury sądowej, zgodnie z wymogami sprawiedliwości i jawności, 3) prawo do wyroku sądowego, tj. prawo uży-

² Przykładowo można wskazać następujące publikacje: Z. Czeszejko-Sochacki, *Prawo do sądu w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (ogólna charakterystyka)*, „Państwo i Prawo” 1997, z. 11–12; P. Sarnecki, *Artykuł 45, [w:] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. III, red. L. Garlicki, Warszawa 2003; S. Paweła, *Prawo do sądu w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Handlu i Prawa im. Ryszarda Łazarskiego w Warszawie”, Seria „Prawo” 2004, nr 9; F. Prusak, *Prawo do sądu i rzetelnego procesu sądowego*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Handlu i Prawa im. Ryszarda Łazarskiego w Warszawie”, Seria „Prawo” 2001, nr 5; M. Kłopocka, *Prawo do sądu w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo”, t. LXXXVI, Wrocław 2007; A. Góra-Błaszczkowska, „Rzetelne postępowanie przed sądem” według Trybunału Konstytucyjnego (na podstawie wybranych orzeczeń), [w:] *Ius et remedium. Księga jubileuszowa prof. Mieczysława Sawczuka*, red. A. Jakubecki, J.A. Strzępka, Warszawa 2010; J. Świeczkowski, *Kilka uwag na temat przestrzegania konstytucyjnej gwarancji prawa do sądu i dwuinstancyjnego postępowania sądowego w postępowaniu cywilnym*, „Przegląd Prawa Egzekucyjnego” 2007, nr 1–2, J. Gołaczyński, A. Krzywonos, *Prawo do sądu*, [w:] *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, red. B. Banaszak, A. Preisner, Warszawa 2002; H. Pietrzykowski, *Prawo do sądu (wybrane zagadnienia)*, „Przegląd Sądowy” 1999, nr 11–12; A. Kubiak, *Konstytucyjna zasada prawa do sądu w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, Łódź 2006; M. Przysucha, *Prawo do sądu i zasada równości wobec procesowej zasady sprawiedliwości*, [w:] *Państwo i Prawo wobec współczesnych wyzwań*, red. R.M. Czarny, K. Spryszak, Toruń 2012. W kontekście międzynarodowych standardów prawa do sądu: M. Jaworska, *Prawo do sądu*, [w:] *Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki w polskim porządku prawnym*, red. M. Jabłoński, Wrocław 2014 i cyt. lit. oraz P. Hofmański, *Prawo do sądu w ujęciu konstytucji i ustaw oraz standardów prawa międzynarodowego*, [w:] *Wolności i prawa jednostki oraz ich gwarancje w praktyce*, red. L. Wiśniewski, Warszawa 2006.

skania wiążącego rozstrzygnięcia sprawy przez sąd w rozsądnym terminie, 4) prawo do odpowiedniego ukształtowania ustroju i pozycji organów rozpoznających sprawę³.

Rozważając treść prawa do odpowiedniego ukształtowania procedury sądowej, Trybunał Konstytucyjny wskazywał, że na zasadę sprawiedliwości proceduralnej składają się w szczególności: 1) możliwość bycia wysłuchanym, 2) ujawnienie w sposób czytelny motywów rozstrzygnięcia, co ma zapobiegać jego dowolności i arbitralności oraz 3) zapewnienie uczestnikowi postępowania przewidywalności jego przebiegu⁴. Podkreślał również, że prawo do sądu nie może być rozpatrywane jako prawo o charakterze absolutnym, istniejącym w systemie prawnym w sposób samodzielny, a jego ograniczenia należy uznać za dopuszczalne, o ile spełniać będą kryteria określone granicami zasady proporcjonalności. W rezultacie nawet materia, która może być zakwalifikowana jako sprawa w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji, podlega weryfikacji z punktu widzenia regulacji art. 31 ust. 3 Konstytucji. Tym samym podmiot może wykonywać przynależne mu prawo do sądu pod warunkiem, że nie istnieją uzasadnione przyczyny ewentualnego ograniczenia zgodne z zasadą proporcjonalności⁵.

Niniejsza publikacja, w przeciwieństwie do dotychczasowego dorobku doktryny, nie jest poświęcona trybunalskiej wykładni przepisów ustawy zasadniczej poręczających prawo do sądu, ani też ocenie poszczególnych rozwiązań legislacyjnych realizujących tę konstytucyjną gwarancję. Analiza zakreślonego problemu badawczego wymagała zbadania innych aspektów działalności polskiego sądu konstytucyjnego, a mianowicie odpowiedzi czy TK – w procesie badania konstytucyjności norm – odwołuje się do europejskich standardów prawa do sądu, a także zweryfikowania, czy w postępowaniu trybunalskim standardy te są przestrzegane⁶. Problematyka ta,

³ Wyrok TK z 13 października 2015 r., SK 63/12, OTK ZU Nr 9/A/2015, poz. 146.

⁴ Wyroki TK z 31 marca 2005 r., SK 26/02, OTK ZU nr 3/A/2005, poz. 29, 16 stycznia 2006 r., SK 30/05, OTK ZU nr 1/A/2006, poz. 2, 26 lutego 2008 r., SK 89/06, OTK ZU nr 1/A/2008, poz. 7 i 20 maja 2008 r., P 18/07, OTK ZU nr 4/A/2008, poz. 61.

⁵ Wyrok TK z 13 października 2015 r., SK 63/12, OTK ZU Nr 9/A/2015, poz. 146.

⁶ Postępowanie przed TK regulują przepisy Konstytucji oraz ustawy z 25 czerwca 2015 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz.U. poz. 1064 ze zm.; dalej: ustawa o TK z 2015 r.); a wcześniej ustawy z 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz.U. Nr 102, poz. 643

a szczególnie drugi aspekt rozważań, dotychczas nie była badana w literaturze przedmiotu.

I.

Europejskie standardy prawa do sądu wynikają z art. 47 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej (dalej: Karta)⁷, który gwarantuje prawo do skutecznego środka prawnego i dostępu do bezstronnego sądu, a także z art. 6 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzonej w Rzymie 4 listopada 1950 r., zmienionej następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełnionej Protokołem nr 2 (dalej: Konwencja)⁸, który poręcza prawo do rzetelnego procesu sądowego. Gwarancje te zostały rozwinięte przede wszystkim w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: ETPCz).

W pierwszej kolejności należy podkreślić, że w postępowaniu przed Trybunałem Konstytucyjnym obowiązuje zasada skargowości. Powyższe oznacza, że orzekając Trybunał jest związany zakresem zaskarżenia wskazanym we wniosku, pytaniu prawnym lub skardze konstytucyjnej. Zakres zaskarżenia obejmuje wskazanie kwestionowanego aktu normatywnego lub jego części (określenie przedmiotu kontroli) oraz sformułowanie zarzutu niezgodności z Konstytucją, ratyfikowaną umową międzynarodową lub ustawą (wskazanie wzorca kontroli)⁹. W konsekwencji dopóki legitymowany podmiot nie zainicjuje postępowania przed TK, dopóty TK nie może wypowiedzieć się co do zgodności przepisów prawa stanowionego z Konstytucją¹⁰. W razie zainicjowania kontroli TK nie może się wypowiedzieć poza zakresem zaskarżenia wskazanym przez wnioskodawcę (skarżącego); tj. badać zgod-

ze zm.; dalej: ustawa o TK). Niniejsza publikacja obejmuje analizę orzecznictwa TK pod rządami ustawy o TK.

⁷ Dz.U.UE C z 14 grudnia 2007 r., 2007/C 303/01.

⁸ Dz.U. 1993, Nr 61, poz. 284.

⁹ Art. 50 ustawy o TK z 2015 r.; wcześniej art. 66 ustawy o TK.

¹⁰ Ustawodawca wprowadził w tym zakresie jeden wyjątek – możliwość sygnalizowania potrzeby podjęcia inicjatywy prawodawczej odpowiednim organom władzy publicznej (art. 5 ustawy o TK z 2015 r.; art. 4 ust. 2 ustawy o TK). Trybunał korzysta z tej kompetencji niezwykle rzadko.

ność zaskarżonych przepisów z innymi wzorcami kontroli. W konsekwencji europejskie standardy prawa do sądu mogą być co do zasady przedmiotem rozważań TK w sytuacji, gdy zostaną wskazane przez wnioskodawcę jako przedmiot lub wzorzec badania zgodności z Konstytucją.

Należy także mieć na uwadze, że w przypadku skargi konstytucyjnej umowy międzynarodowe nie mogą stanowić właściwego wzorca kontroli. Kognicja Trybunału w sprawach skarg konstytucyjnych obejmuje – w świetle art. 79 ust. 1 Konstytucji – wyłącznie zbadanie, czy zaskarżony akt normatywny narusza konstytucyjne wolności lub prawa. Inne niż poręczone w ustawie zasadniczej prawa lub wolności nie podlegają ochronie w trybie skargi konstytucyjnej¹¹.

Konstytucja RP nie ustanawia *expressis verbis* obowiązku uwzględniania prawa europejskiego (czy szerzej międzynarodowego) przez Trybunał Konstytucyjny w wykonywaniu konstytucyjnie określonych kompetencji (obowiązku uwzględniania prawa europejskiego nie ustanawia także ustawa o TK, jak i ustawa o TK z 2015 r. oraz inne ustawy zwykłe)¹². Choć polski porządek prawny wprost nie zobowiązuje TK do „uwzględniania prawa europejskiego” w realizacji jego konstytucyjnych kompetencji, to obowiązek taki można jednak uzasadniać treścią zwłaszcza art. 9 Konstytucji RP, który stanowi, że „Rzeczpospolita Polska przestrzega wiążącego ją prawa międzynarodowego”.

¹¹ Wyroki TK z 8 czerwca 1999 r., SK 12/98, OTK ZU nr 5/1999, poz. 96; 14 grudnia 2005 r., SK 61/03, OTK ZU nr 11/A/2005, poz. 136; oraz postanowienia TK z 8 czerwca 2009 r., SK 26/07; OTK ZU nr 6/A/2009, poz. 92; 21 lipca 2009 r., SK 61/08; OTK ZU nr 7/A/2009, poz. 120.

¹² Polski ustrojodawca nie używa przy tym określeń takich jak „prawo europejskie”/„prawo Unii Europejskiej” lub „prawo unijne”. Posługuje się pojęciem „prawo międzynarodowe”/„umowy międzynarodowe; w rezultacie prawo europejskie musi być kwalifikowane jako część prawa międzynarodowego, a wszelkie odniesienia do prawa europejskiego w orzecznictwie TK są oparte na przepisach Konstytucji dotyczących prawa międzynarodowego lub umów międzynarodowych (art. 9 Konstytucji – statuujący obowiązek przestrzegania przez Rzeczpospolitą Polską wiążących umów międzynarodowych art. 90 Konstytucji – określający procedurę przekazania kompetencji organizacji międzynarodowej i art. 91 Konstytucji – regulujący konstytucyjny status prawa międzynarodowego w polskim porządku prawnym, w tym zasadę pierwszeństwa tego prawa w stosunku do ustaw i zasadę bezpośredniego stosowania prawa międzynarodowego w polskim porządku prawnym).

Z orzecznictwa trybunalskiego wynika jednak, że prawo europejskie jest *de iure* i *de facto* uwzględniane przez TK nie tylko jako wzorzec i przedmiot kontroli, lecz także z własnej inicjatywy jako dyrektywa interpretacyjna lub „źródło inspiracji” przy wykładni Konstytucji i prawa polskiego. Ponadto, także w doktrynie podkreśla się obowiązek TK do wykładni Konstytucji zgodnie z prawem europejskim.

II.

Trybunał odnosi się do europejskich źródeł prawa (ratyfikowanych umów międzynarodowych i konwencji) statuujących prawo do sądu zarówno wtedy, gdy źródła te stanowią wzorzec kontroli, jak i wtedy, gdy międzynarodowe źródła prawa stanowią przedmiot kontroli konstytucyjności prawa. Pierwszy typ odniesienia do prawa międzynarodowego, tj. do źródeł prawa międzynarodowego jako wzorców kontroli, jest najczęstszy w praktyce orzeczniczej Trybunału, przy czym w tym wypadku Trybunał odnosi się do międzynarodowych źródeł prawa z inicjatywy wnioskodawcy, który we wniosku wskazuje umowę międzynarodową jako wzorzec kontroli, co jest regułą, albo z własnej inicjatywy, co występuje rzadziej, ale nie sporadycznie. W tym ostatnim wypadku, prawo międzynarodowe nie stanowi ani wzorca ani przedmiotu kontroli, lecz mimo to jest powoływane i analizowane przez Trybunał jako dodatkowy argument interpretacyjny¹³.

Trybunał zwraca przede wszystkim uwagę, że zarówno gwarancje prawa do sądu, rzetelnego procesu karnego, domniemania niewinności, równości wobec prawa i niedyskryminacji, jak i prawo do rzetelnego procesu sądowego znajdują swoje odpowiedniki w przepisach konstytucyjnych. Podkreśla przy tym, że treść i znaczenie tych praw, zwłaszcza prawa do sądu, są na gruncie polskiej Konstytucji rozumiane co do zasady zgodnie z orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Stanowisko wypracowane w ramach orzecznictwa europejskiego w odniesieniu do tych praw

¹³ Raport TK RP przygotowany na XVI Kongres Konferencji Europejskich Sądów Konstytucyjnych w 2014 r., Współpraca Sądów Konstytucyjnych w Europie – sytuacja bieżąca i perspektywy na przyszłość, <https://www.vfgh.gv.at/cms/vfgh-kongress/.../LB-Pologne-MS.pdf> (24.10.2015), s. 3.

i wolności jednostki jest przy tym zawsze uwzględniane przy wykładni odpowiednich norm konstytucyjnych¹⁴.

W wypadku, gdy sąd pytający lub wnioskodawca przedstawiają jako wzorzec kontroli przepisy Konwencji Trybunał zajmuje bardziej „przychylnie” Konwencji stanowisko, tzn. uznaje orzekanie w sprawie hierarchicznej kontroli zgodności prawa polskiego z Konwencją za dopuszczalne¹⁵. Standardy wynikające z Konwencji mogą i powinny być wykorzystywane przy konstruowaniu wzorca konstytucyjnego, decydującego o istnieniu naruszenia Konstytucji przez kontrolowane normy¹⁶.

Nie ma przepisów, które nakładają na sąd konstytucyjny obowiązek prawny uwzględniania orzeczeń europejskich trybunałów sprawiedliwości, jednakże w praktyce orzeczniczej TK uwzględnia orzeczenia europejskich trybunałów sprawiedliwości, zwłaszcza wyroków ETPCz.

Należy jednak podkreślić, że w sprawach zainicjowanych skargą konstytucyjną, Trybunał zajmuje stanowisko, że treść i znaczenie tych praw, zwłaszcza prawa do sądu i ochrony życia prywatnego, są na gruncie polskiej Konstytucji rozumiane co do zasady zgodnie z orzecznictwem ETPCz. Stanowisko wypracowane w ramach orzecznictwa europejskiego w odniesieniu do wskazanych w skardze gwarancji konwencyjnych praw i wolności jednostki jest zawsze uwzględnione przy wykładni odpowiednich norm konstytucyjnych. Nie ulega wątpliwości, że ocena sformułowana w odniesieniu do wskazanych wyżej wzorców konstytucyjnych znajduje zastosowanie w pełnym zakresie w stosunku do powołanych standardów międzynarodowych¹⁷.

Podstawą skargi konstytucyjnej, jak wspomniano wyżej, jest jednak zgodnie z art. 79 Konstytucji naruszenie konstytucyjnych wolności i praw, a nie norm konwencji międzynarodowych nawet wtedy, jeśli są one odpowiednikami gwarancji zawartych w Konstytucji. Z tych też względów występuje

¹⁴ Wyroki TK z 17 grudnia 2003 r., SK 15/02, OTK ZU nr 9/A/2003, poz. 103; 6 grudnia 2004 r., SK 29/04, OTK ZU nr 11/A/2004, poz. 114; 9 czerwca 2010 r., SK 52/08, OTK ZU nr 5/A/2010, poz. 50.

¹⁵ Wyroki TK z 4 listopada 2010 r., K 19/06, OTK ZU nr 9/A/2010, poz. 96; 18 października 2004 r., P 8/04, OTK ZU nr 9/A/2004, poz. 92; 19 lipca 2011 r., K 11/10, OTK ZU nr 6/A/2011, poz. 60.

¹⁶ Wyrok TK z 30 września 2008 r., K 44/07, OTK ZU nr 7/A/2008, poz. 126.

¹⁷ Wyrok TK z 17 grudnia 2003 r., SK 15/02, OTK ZU nr 9/A/2003, poz. 103.

formalna przeszkoda do orzekania o zgodności przepisów prawa z normami konwencji międzynarodowych w ramach postępowania w przedmiocie skargi konstytucyjnej. Paradoksalnie zatem, orzekanie przez Trybunał Konstytucyjny o zgodności ustawy z Konwencją w tym trybie jest niedopuszczalne, podczas gdy naturalnym środkiem wykonania wyroku ETPCz, według którego ustawa ta jest niezgodna z Konwencją, zwłaszcza w sytuacji, gdy prawodawca nie dokonał odpowiedniej zmiany ustawy w wykonaniu wyroku ETPCz, jest skarga konstytucyjna wniesiona przez skarżącego, który miał status pokrzywdzonego w postępowaniu przed ETPCz.

Powyzszych ograniczeń Trybunał nie dostrzega w postępowaniu z pytania prawnego sądu¹⁸. Stwierdził między innymi, że kontrola dokonywana przez ETPCz sama przez się nie odnosi się do oceny wewnętrznego porządku prawnego państwa, które dopuściło się naruszenia praw człowieka, lecz do konkretnego faktu naruszenia praw człowieka, unormowanych w Konwencji, wobec konkretnej osoby. Nie jest więc w założeniu kontrolą dotyczącą oceny przepisów (norm) składających się na porządek prawny państwa. Obejmuje badanie faktu naruszenia praw i wolności człowieka, a więc jego praw podmiotowych, choć z dokonanej w ten sposób kontroli może także wynikać, że wewnętrzny porządek prawny zawiera normy, których stosowanie doprowadziło do naruszenia praw człowieka *in concreto* w wypadku ocenianym przez ETPCz.

Powinność uwzględnienia odpowiedniego orzeczenia ETPCz w działaniu organów wewnętrznych państwa zobowiązuje także Trybunał Konstytucyjny do stosowania w ramach wykonywanej przez siebie kontroli konstytucyjności norm i zasad stosowania oraz treści przepisów prawa polskiego zgodnie z zasadami Konwencji i standardami sformułowanymi przez ETPCz, dla eliminowania ewentualnych kolizji między nimi¹⁹.

Kognicji Trybunału podlega jednak ocena konstytucyjności norm prawnych, a nie poprawności ich stosowania w obrocie prawnym w indywidualnych sprawach, co należy do kompetencji sądów powszechnych i administracyjnych. Stanowisko Trybunału odnośnie do konieczności poszanowania w prawie wewnętrznym standardów wynikających z wyroków ETPCz, zawar-

¹⁸ Wyrok TK z 7 marca 2005 r., P 8/03, OTK ZU nr 3/A/2005, poz. 20.

¹⁹ Wyrok TK z 18 października 2004 r., P 8/04, OTK ZU nr 9/A/2004, poz. 92.

te w uzasadnieniu wyroku z 18 października 2004 r. (P 8/04), jest następujące: „[p]łoszanie międzynarodowych zobowiązań Polski i dbałość o spójność porządku prawnego (kształtowanego tak przez prawo wewnętrzne, jak i – w konstytucyjnie dopuszczonym zakresie – przez umowy międzynarodowe i prawo ponadnarodowe), wymagają, aby nie dochodziło do rozbieżności między prawem (treścią przepisów, zasadami prawa, standardami prawa) kształtowanymi przez różne ośrodki orzekania o obowiązywaniu prawa, organami stosującymi i interpretującymi prawo. Rozstrzygnięcie ETPCz, odnoszące się do indywidualnej sprawy (w tym wypadku Werner przeciw Polsce) i przesądzące (w wyniku przeprowadzenia postępowania kontrolnego w Strasburgu) o naruszeniu przez Polskę standardu wynikającego z art. 6 ust. 1 Konwencji (prawo do rzetelnego sądu) wobec inicjatora tego postępowania, musi zatem rzutować na ocenę przepisów dokonywaną przez Trybunał Konstytucyjny. Chodzi o kontrolę przepisów, których zastosowanie w sprawie Werner przeciw Polsce zostało uznane za naruszenie praw człowieka. Kontrola dokonywana przez ETPCz sama przez się nie odnosi się do oceny wewnętrznego porządku prawnego państwa, które dopuściło się naruszenia, lecz do faktu naruszenia praw człowieka wobec konkretnej osoby. Nie jest więc kontrolą dotyczącą oceny przepisów, czy norm składających się na ten porządek. Obejmuje badanie faktu naruszenia praw i wolności człowieka, a więc praw podmiotowych. Z dokonanej w ten sposób kontroli może jednak wynikać, że wewnętrzny porządek prawny zawiera normy, których stosowanie doprowadziło do naruszenia praw człowieka *in concreto* w wypadku ocenianym przez ETPCz, a także (choć ta kwestia pozostaje poza ramami orzeczenia ETPCz), których zastosowanie *pro futuro* może prowadzić do takich naruszeń”.

Orzecznictwo sądów europejskich ma zatem wpływ na orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego. Po pierwsze – Trybunał Konstytucyjny w sprawie, w której wzorcem kontroli jest przepis prawa europejskiego, ustala znaczenie tego przepisu na podstawie odnośnego orzecznictwa europejskiego trybunału (ETPCz, czy też TSUE). Trybunał Konstytucyjny jest związany wykładnią przepisu prawa europejskiego, dokonaną przez Trybunał Sprawiedliwości UE²⁰. Normy zawarte w Konwencji oraz linia orzecznicza TSUE czy ETPCz mogą być zatem powoływane jako element argumentacji i przez to służyć za-

²⁰ Wyrok TK z 26 czerwca 2013 r., K 33/12, OTK ZU nr 5/A/2013, poz. 63.

chowaniu względnej jednolitości rozstrzygnięć organów ochrony prawnej orzekających w oparciu o przepisy prawa krajowego i międzynarodowego²¹, co wynika między innymi z tego, że w ocenie Trybunału Konstytucyjnego tylko trybunały europejskie są właściwe do wykładni prawa europejskiego²².

Po drugie – wpływ trybunałów europejskich na orzecznictwo TK jest rezultatem stanowiska Trybunału, że w europejskiej przestrzeni prawnej kształtuje się stopniowo wspólny standard ochrony praw podstawowych, co wymaga zarówno zrekonstruowania standardów europejskich w oparciu o orzecznictwo trybunałów europejskich, jak i standardu konstytucyjnego w oparciu o orzecznictwo TK, a także dokonania przez TK analizy porównawczej powyższych standardów²³. Trybunał stwierdził, że interpretując art. 45 ust. 1 Konstytucji można się odwołać do art. 6 ust. 1 zdania pierwszego Konwencji, gwarantującego każdemu „prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie”, a także do ukształtowanego na jego podstawie obszernego orzecznictwa ETPCz. Trybunał Konstytucyjny wielokrotnie wskazywał, że art. 45 ust. 1 Konstytucji w zakresie, w jakim dotyczy prawa do odpowiedniego ukształtowania procedury sądowej, uwzględnia treść art. 6 ust. 1 zdanie pierwsze Konwencji²⁴.

Po trzecie – Trybunał Konstytucyjny uznaje zasadę efektywności prawa unijnego, a w rezultacie przyjmuje, że jednym z istotnych sposobów jej realizacji jest zaś zadośćuczynienie wyrokom TSUE (przytoczone wyżej orzeczenie w sprawie P 35/09)²⁵.

III.

Jak wynika z orzecznictwa ETPCz w większości systemów prawnych art. 6 Konwencji nie stosuje się do postępowań przed sądami konstytucyjnymi, je-

²¹ Wyroki TK z 23 kwietnia 2008 r., SK 16/07, OTK ZU nr 3/A/2008, poz. 45 i 6 października 2009 r., SK 46/07, OTK ZU nr 9/A/2009, poz. 132.

²² Postanowienie TK z 13 kwietnia 2010 r., P 35/09, OTK ZU nr 4/A/2010, poz. 39.

²³ Wyrok TK z 18 lutego 2009 r., Kp 3/08, OTK ZU nr 2/A/2009, poz. 9.

²⁴ Wyroki TK z 2 kwietnia 2001 r., SK 10/00, OTK ZU nr 3/2001, poz. 52, 7 września 2004 r., P 4/04, OTK ZU nr 8/A/2004, poz. 81, 19 lutego 2008 r., P 49/06, OTK ZU nr 1/A/2008, poz. 5.

²⁵ Ibidem, s. 7 i nast.

śli sądy takie rozstrzygają kwestie zgodności prawa *in abstracto*²⁶. Jednakże art. 6 Konwencji powinien mieć zastosowanie, jeśli decyzja sądu konstytucyjnego może wpłynąć na wynik sporu, co do którego stosuje się ten przepis²⁷. W konsekwencji należy przyjąć, iż w postępowaniach toczących się przed Trybunałem związanych z konkretną kontrolą konstytucyjności zastosowanie powinny znaleźć wszystkie gwarancje prawa do sądu wynikające z art. 6 Konwencji. Teza ta nabiera szczególnego znaczenia, gdy weźmie się pod uwagę, iż ETPCz przesądził, że w niektórych typach spraw konieczne jest uprzednie złożenie skargi konstytucyjnej przed wniesieniem skargi do Trybunału w Strasburgu²⁸. W konsekwencji w toku dokonywania kontroli konstytucyjności zainicjowanej pytaniem prawnym, bądź skargą konstytucyjną TK powinien gwarantować wnioskodawcom dostęp do sądu, rzetelny proces oraz niezawisłość i bezstronność orzekania.

W moim przekonaniu praktyka orzecznicza TK świadczy o tym, że europejskie standardy prawa do sądu nie zawsze są przestrzegane przez Trybunał Konstytucyjny w toku rozpatrywania zawisłych spraw. Choć są to sytuacje wyjątkowe, to można wśród nich zidentyfikować sprawy na tyle znaczące, że powinny zainicjować dyskusję nad znaczeniem standardów prawa do sądu w postępowaniu przed TK. W szczególności w mojej ocenie na debatę zasługuje ukształtowana linia orzecznicza Trybunału co do braku możliwości uznania art. 2 i art. 32 Konstytucji za samodzielne wzorce kontroli konstytucyjności w postępowaniu skargowym i stosowanie przepisów o wyłączeniu sędziego. Na uwagę w moim przekonaniu zasługują także te wyroki TK, które rodzą wątpliwości co do ich skutków (ze względu na sformułowanie sentencji lub uzasadnienia wyroku), a tym samym mogą naruszać prawo do skutecznego wykonania rozstrzygnięcia.

W pierwszej kolejności należy stwierdzić, że wykluczenie możliwości badania zgodności przepisów prawa z art. 2 i art. 32 Konstytucji w trybie skargi konstytucyjnej prowadzić może do niczym nieuzasadnionego odroczenia w czasie momentu obalenia domniemania zgodności z Konstytucją konkret-

²⁶ Wyrok ETPCz z 24 lipca 2001 r. w sprawie *Valašinas* p. Litwie, skarga nr 44558/98.

²⁷ Wyrok ETPCz z 5 lutego 2009 r. w sprawie *Olujić* p. Chorwacji, skarga nr 22330, §§ 31–43.

²⁸ Decyzja ETPCz z 9 października 2003 r. w sprawie *Szott-Medyńska* p. Polsce, skarga nr 47414/99.

nych unormowań. Problem ten obrazują orzeczenia TK wydane w związku z badaniem konstytucyjności art. 2 pkt 2 ustawy z 31 maja 1996 r. o świadczeniu pieniężnym przysługującym osobom deportowanym do pracy przymusowej oraz osadzonym w obozach pracy przez III Rzeszę i Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich²⁹ (dalej: ustawa o świadczeniu). Przepis ten wprowadzał arbitralne zróżnicowanie prawa do świadczenia deportacyjnego, gdyż osoby wywiezione do pracy przymusowej uzyskiwały prawo do świadczenia tylko wówczas, gdy miejsce ich zamieszkania i miejsce wywiezienia dzieliła granica państwa polskiego. Regulacja ta została zaskarżona skargą konstytucyjną jako niezgodna z art. 32 Konstytucji.

Postanowieniem z 24 października 2001 r.³⁰ Trybunał umorzył postępowanie z powodu niedopuszczalności wydania wyroku. Stwierdził, że art. 32 Konstytucji wyraża przede wszystkim zasadę ogólną, i dlatego winien być w pierwszej kolejności odnoszony do konkretnych przepisów Konstytucji, nawet jeżeli konstytucyjna regulacja danego prawa jest niepełna i wymaga konkretyzacji ustawowej. W takim zakresie wyznacza on także konstytucyjne prawo do równego traktowania. Mamy tu do czynienia z sytuacją „współstosowania” dwóch przepisów Konstytucji, a więc nie tylko z prawem do równego traktowania, ale ze skonkretyzowanym prawem do równej realizacji określonych wolności i praw konstytucyjnych. W skardze konstytucyjnej należy powołać oba przepisy Konstytucji, dopiero one wyznaczają konstytucyjny status jednostki, który przez regulację ustawową lub podustawową został naruszony. Gdy chodzi o uprawnienia określone w innych niż Konstytucja aktach normatywnych – jeśli treść konkretnego prawa ustala się wyłącznie na ich podstawie – art. 32 Konstytucji stanowi zasadę systemu prawa, a nie wolność lub prawo o charakterze konstytucyjnym.

Zaskarżony przepis budził jednak wątpliwości konstytucyjne i został zaskarżony ponownie przez Rzecznika Praw Obywatelskich, który wnioskiem z 26 października 2007 r. zwrócił się do Trybunału Konstytucyjnego o zbadanie zgodności art. 2 pkt 2 ustawy o świadczeniu z art. 2 oraz art. 32 Konstytucji. Rzecznik wskazał, że bezpośrednią inspiracją dla złożenia wniosku była dla niego sprawa SK 10/01, i wobec umorzenia postępowania w tej

²⁹ Dz.U. Nr 87, poz. 395 ze zm.

³⁰ SK 10/01, OTK ZU nr 7/2001 poz. 225.

sprawie (już po 6 latach od wydania tego rozstrzygnięcia) zdecydował się on skierować wniosek o zbadanie konstytucyjności zaskarżonego przepisu w trybie kontroli abstrakcyjnej. Trybunał Konstytucyjny uznał przepis ten za niezgodny z art. 32 ust. 1 Konstytucji³¹.

Orzeczenie TK zostało wykonane ustawą z 25 lutego 2011 r. o zmianie ustawy o świadczeniu pieniężnym przysługującym osobom deportowanym do pracy przymusowej oraz osadzonym w obozach pracy przez III Rzeszę i Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich³², która weszła w życie z dniem 20 kwietnia 2011 r. (tj. po 11 latach od zainicjowania postępowania trybunalskiego w tej sprawie).

Drugim istotnym problemem jest kwestia bezstronności składu orzekającego. Instrumentem gwarantującym ten aspekt prawa do sądu jest instytucja wyłączenia sędziego. Przesłanki wyłączenia sędziego Trybunału od rozpoznania sprawy regulował art. 26 ust. 1 pkt 3 ustawy o TK i miał on w mojej ocenie istotne znaczenie na etapie wstępnego rozpoznania skargi konstytucyjnej (kiedy pod rządami ustawy o TK można było wnosić zażalenie na postanowienie o odmowie nadania skardze konstytucyjnej dalszego biegu, a orzeczenia w ramach wstępnej kontroli wydawane były na posiedzeniach niejawnych).

Dotyczył on zatem przede wszystkim sytuacji sędziego, który wydał zaskarżone orzeczenie³³. W takiej sytuacji należy uznać, że sędzia podlegał wyłączeniu z mocy ustawy od rozpoznania zażalenia na wydane przez siebie postanowienie o odmowie nadania dalszego biegu skardze konstytucyjnej. Praktyka w tym zakresie była jednak różna³⁴. Odejście od zastosowania przepisów o wyłączeniu sędziego uzasadniano chęcią odstąpienia przez Try-

³¹ Wyrok TK z 16 grudnia 2009 r., K 49/07, OTK ZU nr 11/A/2009, poz. 169.

³² Dz.U. Nr 72, poz. 380.

³³ Art. 26 ust. 1 pkt 3 w związku z art. 48 § 1 pkt 4 ustawy z 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, (Dz.U. Nr 43, poz. 296, ze zm.).

³⁴ Postanowienia TK z 16 lutego 2009 r., TS 202/06, OTK ZU nr 1/B/2009, poz. 23; 28 czerwca 2006 r., TS 178/05, OTK ZU nr 3/B/2006, poz. 118; 30 maja 2006 r., TS 217/05, OTK ZU nr 3/B/2006, poz. 124; 23 stycznia 2002 r., TS 105/00, OTK ZU nr 1/B/2002, poz. 60; 4 lutego 1998 r., TS 1/97, OTK ZU nr 2/1998, poz. 18; 18 grudnia 2013 r., TS 13/12, OTK ZU nr 2/B/2014, poz. 833. Zdanie odrębne sędziego TK Marka Zubika do postanowienia TK z 18 grudnia 2013 r., TS 13/12, <http://otk.trybunal.gov.pl/orzeczenia/otk.htm> (24.10.2015).

bunał od dotychczasowego poglądu prawnego, co wymagało wydania orzeczenia w pełnym składzie (art. 25 ust. 1 pkt 1 lit. e ustawy o TK). Jak wynika jednak z art. 25 ust. 2 ustawy o TK rozpoznanie sprawy w pełnym składzie wymagało udziału co najmniej dziewięciu, nie zaś wszystkich piętnastu sędziów Trybunału. Rozpoznanie zażalenia z udziałem sędziego podlegającego wyłączeniu narusza zatem zasadę bezstronności sędziowskiej, ze wszystkimi tego konsekwencjami dla oceny rzetelności procedury w tej sprawie.

W tym kontekście należy także zwrócić uwagę na to, że postanowienia wydawane w związku z wnioskiem sędziego, zgłoszonym na podstawie art. 26 ust. 2 ustawy o TK, o wyłączenie od udziału w postępowaniu – szczególnie na etapie wstępnego rozpoznania – nie zawsze są publikowane. W konsekwencji nie jest możliwe stworzenie wyczerpującego katalogu sytuacji, w których sędzia nie na żądanie wnioskodawcy, lecz z własnej inicjatywy powinien dążyć do wyłączenia go z orzekania w sprawie. Na uwagę zasługują postanowienia wydane w takich sprawach, które zostały opublikowane³⁵. Należy jednak podkreślić, że zapadły one na etapie merytorycznego rozpoznania. Brak publikacji postanowień wydanych w trybie art. 26 ust. 2 ustawy o TK, uniemożliwia np. zweryfikowanie, czy sędzia ubiegający się o wyłączenie od udziału w postępowaniu, nie został sędzią sprawozdawcą na etapie rozpoznawania zażalenia.

Wykonanie wyroku TK, który zapadł w sprawie zainicjowanej skargą konstytucyjną daje możliwość wznowienia postępowania, w którym orzeczono na podstawie przepisu uznanego przez TK za niezgodny z Konstytucją³⁶. Trybunał uznaje, że sformułowanie art. 190 ust. 4 Konstytucji wskazu-

³⁵ Trybunał zdecydował o wyłączeniu sędziego ze względu na pozazawodową znajomość z pełnomocnikiem wnioskodawców (postanowienia TK z 8 maja 2013 r., U 2/13, OTK-A 2013/4/49, 23 kwietnia 2013 r., SK 13/13, OTK-A 2013/4/45), branie udziału w wydaniu orzeczenia podlegającego ocenie TK (postanowienie TK z 25 października 2011 r., P 38/10, OTK-A 2011/8/94), sporządzenie opinii prawnej na zlecenie Sejmu w odniesieniu do projektu ustawy podlegającej ocenie TK (postanowienie TK z 21 września 2011 r., K 8/10, OTK-A 2011/7/79). Zdaniem TK nie uzasadnia wyłączenia fakt, że sędzia TK, będący pracownikiem naukowym, wypowiadał się, czy to w publikacjach naukowych czy w opiniach prawnych, w kwestiach które następnie stały się przedmiotem sprawy zawisłej przed TK (postanowienie TK z 17 listopada 2011 r., SK 37/08, OTK-A 2011/9/100).

³⁶ Z. Czeszejko-Sochacki, *Wznowienie postępowania jako skutek pośredni orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego*, „Państwo i Prawo” 2000, z. 2, s. 16–23; L. Garlicki, *Artykuł 190*, [w:]

je wyraźnie, że prawo do wznowienia postępowania w takim przypadku nie ma charakteru absolutnego. Jego granice wyznacza nie tylko przepis je kreujący (art. 190 ust. 4 Konstytucji), ale także inne zasady i wartości rangi konstytucyjnej. Jak wskazał Trybunał w wyroku z 28 listopada 2006 r.³⁷ analiza podstaw wznowienia postępowania, do których należą tylko wyczerpująco określone w przepisach szczególnie istotne błędy i wady prawne samego orzeczenia lub postępowania prowadzącego do jego wydania, prowadzi do wniosku, że Konstytucja nie wyklucza ograniczenia możliwości wznowienia postępowania, również w sytuacji, gdy podstawą wznowienia jest wyrok Trybunału Konstytucyjnego.

Trybunał przypominał również, że wznowienie, jako skutek pośredni orzeczenia TK o niekonstytucyjności, oznacza ingerencję w stosunki prawne ukształtowane wcześniej prawomocnie pod rządem innego reżimu prawnego. Wznowienie postępowania w związku z orzeczeniem Trybunału stanowi zatem odstępstwo od zasady pewności i bezpieczeństwa prawnego. Nie oznacza to, że usuwanie skutków niekonstytucyjnego aktu prawnego jest niedopuszczalne. Działanie takie musi jednak stanowić kompromis z innymi wymaganiami państwa prawa. Wiąże się to z koniecznością odpowiedniego ważenia racji pomiędzy założeniem, że w państwie prawa nie powinno się utrzymywać skutków stosowania niekonstytucyjnego przepisu, a zasadą pewności i bezpieczeństwa prawnego, która zakłada poszanowanie trwałości prawomocnych wyroków sądowych i ostatecznych decyzji administracyjnych orzekających o prawach i obowiązkach stron³⁸.

Należy jednak odróżnić ograniczenia wznowienia postępowania po wyroku TK wynikające z istoty tego prawa, a ograniczenia które wynikają z nietrafnego sformułowania orzeczenia TK, które zamyka drogę do wzruszenia postępowania zakończonego orzeczeniem wydanym na podstawie niekonstytucyjnych przepisów.

W wyroku z 8 października 2013 r.³⁹ Trybunał uznał za niezgodny z Konstytucją art. 70 § 6 ustawy z 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatko-

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, t. V, red. L. Garlicki, Warszawa 2007, s. 27–29.

³⁷ SK 19/05, OTK ZU nr 10/A/2006, poz. 154.

³⁸ Wyrok TK z 24 listopada 2009 r., SK 36/07, OTK ZU nr 10/A/2009, poz. 151.

³⁹ SK 40/12, OTK ZU nr 7/A/2013, poz. 97.

wa⁴⁰ (dalej: ordynacja podatkowa), w brzmieniu obowiązującym od 1 stycznia 1998 r. do 31 grudnia 2002 r. Wskazał także, że „zawarta w nim norma prawna została powtórzona i rozszerzona (o zastaw skarbowy) w art. 70 § 8 ordynacji podatkowej. Ten ostatni przepis nie był wprawdzie formalnie przedmiotem orzekania (nie stanowił podstawy ostatecznego rozstrzygnięcia w sprawie skarżącej), lecz w sposób oczywisty mają do niego odpowiednie zastosowanie te same zastrzeżenia konstytucyjne, które zostały podniesione w niniejszym wyroku. [...] Uzasadnia to konieczność podjęcia przez ustawodawcę w ramach realizacji niniejszego wyroku pilnych działań zmierzających do wyeliminowania z systemu prawnego art. 70 § 8 ordynacji podatkowej z przyczyn wskazanych wyżej”. Trybunał nie uznał jednak za zasadne wystąpić w tej sprawie z postanowieniem sygnalizacyjnym do odpowiednich organów władzy ustawodawczej.

Naczelný Sąd Administracyjny odrzucił skargę podatników o wznowienie postępowania w związku z wyżej wskazanym wyrokiem TK⁴¹ i wyjaśnił, że moc wiążącą ma tylko rozstrzygnięcie zawarte w sentencji wyroku Trybunału Konstytucyjnego. Sentencja wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 8 października 2013 r., zgodnie z zasadą skargowości, dotyczy tylko przepisu który został zaskarżony w postępowaniu przed Trybunałem⁴². W konsekwencji podstawą wznowienia postępowania nie mogą być wywody zawarte w uzasadnieniu wyroku Trybunału Konstytucyjnego w sprawie SK 40/12, dotyczące zastrzeżeń co do konstytucyjności art. 70 § 8 ordynacji podatkowej obowiązującego od 1 stycznia 2003 r., tj. przepisu który nie był przedmiotem orzekania w sprawie SK 40/12. Wyrok Trybunału nie dotyczy zatem przepisu art. 70 § 8 ordynacji podatkowej, który był podstawą wydanych wobec skarżących decyzji administracyjnych poddanych następnie kontroli sądownoadministracyjnej.

W związku z orzeczeniem NSA skarżący wnieśli do Trybunału Konstytucyjnego skargę konstytucyjną domagając się wydania orzeczenia o niezgodności z Konstytucją art. 70 § 8 ordynacji podatkowej. W skardze tej skarżący jako ostateczne rozstrzygnięcie – w rozumieniu art. 79 ust. 1 Konstytucji – wskazali postanowienie NSA wydane w sprawie skargi o wznowienie postępowania

⁴⁰ Dz.U. 2015, poz. 613.

⁴¹ Postanowienie z 6 sierpnia 2014 r., II FSK 115/14.

⁴² W sprawie SK 40/12 był nim art. 70 § 6 ordynacji podatkowej.

nia sądowego. Trybunał stwierdził, że zakwestionowany w skardze przepis nie stanowił podstawy prawnej tego orzeczenia. Jak wynika z treści przywołanego wyżej orzeczenia, NSA odrzucił skargę podatników wyłącznie z przyczyn o charakterze proceduralnym w związku z niespełnieniem ustawowych przesłanek wznowienia postępowania sądowego. Z tych powodów, Trybunał Konstytucyjny, na podstawie art. 47 ust. 1 pkt 1 ustawy o TK, postanowił odmówić nadania skardze konstytucyjnej dalszego biegu⁴³. W konsekwencji, Trybunał nie wypowiedział się merytorycznie co do zgodności z Konstytucją art. 70 § 8 ordynacji podatkowej, choć w moim przekonaniu, możliwe byłoby umorzenie postępowania w tej sprawie w oparciu o przesłankę zbędności orzekania. Powyższe zamykałoby drogę do wznowienia postępowań podatkowych na podstawie wyroku TK o niezgodności tego przepisu z Konstytucją.

IV.

Trybunał Konstytucyjny nie sprawuje wymiaru sprawiedliwości jednak jest organem władzy sądowniczej, a możliwość domagania się zbadania zgodności aktu normatywnego z Konstytucją stanowi współcześnie nieodłączny element demokratycznego państwa prawa i prawa do sądu. Jak wynika z analizy orzecznictwa TK, polski sąd konstytucyjny stosuje standardy prawa do sądu wynikające z Konwencji i Karty, odwołuje się do orzecznictwa europejskich trybunałów, do kognicji których należy wykładnia odpowiednich postanowień tych aktów prawa międzynarodowego. Praktykę tę należy ocenić jednoznacznie pozytywnie, gdyż prowadzi do tworzenia wspólnego standardu ochrony praw podstawowych w krajach Unii Europejskiej. Respektowanie orzecznictwa ETPCz czyni jednak koniecznym uznanie, że w postępowaniach toczących się w ramach kontroli konkretnej zastosowanie mają gwarancje wynikające z art. 6 Konwencji.

Oczywistym jest, że Trybunał Konstytucyjny jako sąd prawa a nie faktów nie może być traktowany jako kolejna instancja odwoławcza, a skarga konstytucyjna nie powinna być wykorzystywana jako instrument korygowania błędów popełnionych na wcześniejszych etapach postępowania. Niemniej także umiejscowienie TK wśród organów władzy sądowniczej, ukształtowa-

⁴³ Postanowienie TK z 9 kwietnia 2015 r., TS 33/15, OTK ZU nr 2/B/2015, poz. 199.

nie przez ustawodawcę trybu postępowania przed TK, wreszcie status sędziów TK pozwalają – w moim przekonaniu – na postawienie tezy o konieczności stosowania w postępowaniu skargowym przez TK, europejskich standardów prawa do sądu. Standardów, które jak wynika z orzecznictwa trybunalskiego, gwarantują także przepisy Konstytucji.

Specyfika postępowania przed TK, a szczególnie wypracowane przez TK poglądy i utrwalona w tym zakresie linia orzecznicza, nie powinny służyć ograniczaniu skuteczności instrumentów zapewniających zgodność prawa z Konstytucją. Dlatego, na ponowne rozważenie zasługuje teza o niesamodzielności art. 2 i art. 32 jako wzorca kontroli w postępowaniu skargowym⁴⁴.

Biorąc pod uwagę, że co do zasady od orzeczeń Trybunału nie przysługuje zażalenie, na szczególną uwagę zasługują przepisy umożliwiające wyłączenie sędziego, a zatem normy gwarantujące bezstronność i obiektywizm składu orzekającego. Dbałość o wizerunek Trybunału i postrzeganie osoby sędziego – członka składu orzekającego – przez osoby zainteresowane wynikiem postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym powinna być także nadrzędnym kryterium przy podejmowaniu decyzji o tym, w jakim zakresie należy publikować postanowienia wpadkowe TK.

Standardy prawa do sądu powinny być także brane pod uwagę przy konstruowaniu sentencji i uzasadnień orzeczeń trybunalskich. Zasada sprawiedliwości proceduralnej wymaga m.in., aby wydawane rozstrzygnięcia zawierały rzetelne, weryfikowalne uzasadnienia. Uzasadnienie, które odpowiada tym standardom, nie tylko dokumentuje argumenty przemawiające za przyjętym rozstrzygnięciem, służy indywidualnej akceptacji orzeczenia, pogłębia poczucie zaufania społecznego, ale także wzmacnia bezpieczeństwo prawne⁴⁵. Zawarcie w uzasadnieniu orzeczenie uwag wykraczających poza zakres zaskarżenia nie powinno zatem prowadzić do zamykania możliwości dochodzenia praw obywateli w drodze skargi konstytucyjnej.

Przytoczone przykłady należy traktować jako sytuacje wyjątkowe, nie zaś jako problemy występujące nagminnie w trybunalskiej praktyce orzeczniczej. Mogą one jednak stanowić przyczynek do dalszej dyskusji nad przestrzeganiem standardów prawa do sądu w postępowaniu przed TK.

⁴⁴ Postanowienia pełnego składu TK z 24 października 2001 r., SK 10/01, OTK ZU nr 7/2001, poz. 225 i 23 stycznia 2002 r., TS 105/00, OTK ZU nr 1/B/2002, poz. 60.

⁴⁵ Wyrok TK z 16 stycznia 2006 r., SK 30/05, OTK ZU nr 1/A/2006, poz. 2.

Literatura

- Czeszejko-Sochacki Z., *Prawo do sądu w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (ogólna charakterystyka)*, „Państwo i Prawo” 1997, z. 11–12.
- Czeszejko-Sochacki Z., *Wznowienie postępowania jako skutek pośredni orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego*, „Państwo i Prawo” 2000, z. 2.
- Gołaczyński J., Krzywonos A., *Prawo do sądu*, [w:] *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, red. B. Banaszak, A. Preisner, Warszawa 2002.
- Góra-Błaszczkowska A., *„Rzetelne postępowanie przed sądem” według Trybunału Konstytucyjnego (na podstawie wybranych orzeczeń)*, [w:] *Ius et remedium. Księga jubileuszowa prof. Mieczysława Sawczuka*, red. A. Jakubecki, J.A. Strzępka, Warszawa 2010.
- Hofmański P., *Prawo do sądu w ujęciu konstytucji i ustaw oraz standardów prawa międzynarodowego*, [w:] *Wolności i prawa jednostki oraz ich gwarancje w praktyce*, red. L. Wiśniewski, Warszawa 2006.
- Jaworska M., *Prawo do sądu*, [w:] *Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki w polskim porządku prawnym*, red. M. Jabłoński, Wrocław 2014.
- Kłopocka M., *Prawo do sądu w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo”, t. LXXVI, Wrocław 2007.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. V, red. L. Garlicki, Warszawa 2007.
- Kubiak A., *Konstytucyjna zasada prawa do sądu w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, Łódź 2006.
- Pawela S., *Prawo do sądu w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Handlu i Prawa im. Ryszarda Łazarskiego w Warszawie”, Seria „Prawo” 2004, nr 9.
- Pietrzykowski H., *Prawo do sądu (wybrane zagadnienia)*, „Przegląd Sądowy” 1999, nr 11–12.
- Prusak F., *Prawo do sądu i rzetelnego procesu sądowego*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Handlu i Prawa im. Ryszarda Łazarskiego w Warszawie”, Seria „Prawo” 2001, nr 5.
- Przysucha M., *Prawo do sądu i zasada równości wobec procesowej zasady sprawiedliwości*, [w:] *Państwo i Prawo wobec współczesnych wyzwań*, red. R.M. Czarny, K. Spryszak, Toruń 2012.
- Sarnecki P., *Artykuł 45*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. III, red. L. Garlicki, Warszawa 2003.
- Świczekowski J., *Kilka uwag na temat przestrzegania konstytucyjnej gwarancji prawa do sądu i dwuinstancyjnego postępowania sądowego w postępowaniu cywilnym*, „Przegląd Prawa Egzekucyjnego” 2007, nr 1–2.